

Enyedi Pál: Dobszay László és az Egyházzene Tanszék

A Zeneakadémia Egyházzene Tanszékén 17 éven át voltam munkatársa Dobszay Lászlónak. Most mégsem személyes emlékeim idézem fel, melyek itt megtapasztalt tudásáról, pedagógiájáról vagy emberi kapcsolatairól tanúskodhatnak. Bármily színes és megkapó részletekkel is szolgálna mindez, nem világítaná meg azt a szerepet, melyet e tanszék Dobszay László munkásságában, életművében betölt. Ehhez alkalmasabbnak tűnt elsősorban saját írásait segítségül hívni.

Végigtekintve szakmai életútján, sokirányú érdeklődésén és szerteágazó tevékenységén, meg kell állapítanunk, hogy mindezeknek mintegy összefoglalása, tulajdonképpen elkerülhetetlen, szinte végzetszerű betetőzése volt az egyházzene tanszék eltervezése, újraindítása és irányítása.

Batta András nekrológiájában mint a Kodály utáni magyar zenepedagógia legnagyobb alakját méltatta Dobszay Lászlót.² Számára Kodály munkássága valóban példa és ihletés volt, melyről másfél évtizeddel ezelőtt így vallott, épp korunk egyházzenei problémáit számba véve: „Kodály egy személyben volt zenetudós-gondolkodó, zeneszerző, a zenepedagógia megújítója és az egyházi zene reformján töprengő katolikus személyiség. Példája az egész zenei közéletre hatott, s a külföldön gyakran szétszakított zenei területek egybefogásának kötelességére figyelmeztetett. [...] Ha van a zenei életnek olyan területe, melyre ez érvényes, éppen az egyházzene az. Végső motívuma, eszmei indítéka és mércéje a liturgia. De a zenetudományt sem veheti semmibe: [...] hogy hiteles tudás alapján döntsön. A pasztorális szempontok érvényesülése nem történhet a művészi elem rovására, s éppen a zenetudomány tudja megmutatni, hogy a kettő nem ellentétes egymással. Ugyanakkor az egyházzene a legmélyén pedagógia is, mert [...] végső soron nem a liturgiát akarja az emberek félkész vallási kultúrájához alakítani, hanem az emberek vallási világát akarja megneemesíteni, bevezetve őket a liturgiába. Ez az egység Magyarországon potenciálisan megvalósult.”³

Dobszay Kodályhoz hasonlóan zeneszerző volt és bölcsésztanár, zenetudós, zenepedagógus, karnagy előadóművész, ezenfelül a liturgia kutatója. Az őt intenzíven foglalkoztató szakterületek mind többé-kevésbe szoros kapcsolatban álltak az egyházzenevel, így a zenetörténet, a magyar zenetörténet, a gregorián, a népzene, a népének és a liturgia kutatása. Egy 2007-es interjúban vallott magáról: „Talán integráló alkat vagyok, ami nem érdemem, hanem egyszerűen adomány. A dolgokat nem külön-külön tartom, hanem megpróbálom a fejmem-

² BATTÁ András: „Búcsú Dobszay tanár úrtól”. Nekrológ a Zeneakadémia honlapján (2011. szept. 5.): lfeze.hu/hu/aktualis-egyetemi-hirek/-/asset_publisher/7IEOMizcId94/content/vegso-bucsudobszay-tanar-urtol-a-gyaszmise-idopontja-2011-szeptember-20-

³ DOBSZAY László: „Korunk egyházzenei problémái — magyar tükörben”, *Magyar Egyházzene* VIII (2000/2001) 3–32, itt: 9.

ben összehozni.”⁴ A végzettségen, érdeklődési területeken és a tudományos munkához szükséges kiváló képességeken kívül azonban Dobszay Lászlónak még egy adottsága volt, mely egy egyházzenei reform kidolgozásához és végül az egyházzene tanszék megalapításához vezette. Ezt nem nevezhetjük egyszerűen pedagógiai ambíciónak, amivel —ahogy maga mondta— már gyermekkorában úgymond „meg volt verve”.⁵ Emögött ugyanis a személyiség legmélyén lévő okok húzódtak meg, melyet ugyancsak 2007-ben így fogalmazott meg: „Amíg értékkülönbséget [...] nem lát valaki a teljes egzisztenciájával, [...] addig nincsen indítéka arra, hogy miért csinálja [a dolgát] így vagy amúgy. [...] Nagyon sok belsőleg, morálisan kényszerítő motívumnak kell összejönnie [...], mélyebben kell ismerni is az anyagot ahhoz, hogy ezt az utat egyáltalán elkezdje valaki járni.”⁶ A felismert igazság kimondásának, követésének és hirdetésének e belső kényszere valójában egy „prófétai egyéniség” jellemzője, amint ezt halálakor emlékezésében Ullmann Péter megfogalmazta. „A prófétaság hivatástudatával, fájdalomával, mellőzöttségével, de Istentől kapott küldetésével megáldott ember [volt], aki minden erejével teljesítette a rábízott feladatot.”⁷

Az általános történeti és személyes körülményeken túl mik voltak a tanszék újraalapításának egyes konkrét előzményei? Ezek részletes felsorolására itt nem vállalkozhatunk, csak néhányat emelhetünk ki közülük. Dobszay László szakértőként és alkotóként a 60-as évek végétől kapcsolódhatott be a hazai katolikus egyházzene, benne elsősorban a népénektár megújításának munkálataiba. Történeti kutatásai és az egyházzenei életben szerzett tapasztalatai nyomán már 1975-ben, egy illegális egyházi tanfolyamon, nagyobb szakmai közönség előtt fejtette ki nézeteit „Az egyházzene mai problémáiról”⁸. Alapvetése a következőkben foglalható össze: „A számbavétel [...] nem arra való, hogy ítélkezzünk, hanem hogy az ítéletek nyomán útjelzőket találjunk. [...] A nagy dolgokban csak úgy szabad eljárunk, hogy irányítóul [...] az objektív értékek és igazságok parancsait állítjuk magunk elé. [...] tájékozatlanság [...] áll sok olyan rossz döntés mögött, mely sokakat foszthat meg a jó áldásaitól. Ezért a bírálattal ilyenkor szeretetszolgálat mind a kevesek, mind a rájuk bízott sokak irányában.”⁹ Történeti elemzésében feltárja, hogy a XIX. század végének liturgikus megújulási mozgalmát miként vezette tévútra a II. Vatikáni zsinat után az új teológia egzisztencialista ihletése és a kor tömegszervezési formáinak beemelése a gyakorlati lelkipásztorkodásba. Ezt követően az egyházzene alapvető

⁴ „»Ami bizalommal tölt el.« Rádiós beszélgetés Dobszay Lászlóval 2007-ben” [A beszélgetőtárs: Déri Balázs], *Magyar Egyházzene* XVIII (2010/2011) 325–340, itt: 332.

⁵ Uo. 330.

⁶ Uo. 333.

⁷ ULLMANN Péter: „Liturgia és prófétai szó”, *Új Ember* LXVII (2011) 37. szám (szept. 11.) 12.

⁸ DOBSZAY László: „Az egyházzene mai problémáiról (1975)”, *Magyar Egyházzene* III (1995/1996) 333–346.

⁹ Uo. 333, 346.

műfajait, az egyszólamú liturgikus éneket, a komponált műzenét és a népéneket teszi vizsgálat tárgyává, bemutatva szerepüket és értékeiket, világossá téve a gregorián elsőségét a liturgiával való lényegi egysége miatt, és elutasítva az újabb egyházi szórakoztató zenét. Írásának utolsó fejezetében a gyakorlati tennivalókkal foglalkozik az egyházzene különféle színhelyei szerint, nem említve azonban magának az egyházzeneszereknek a képzését, s vele az akkor itthon még megvalósíthatatlannak tűnő egyetemi oktatást. A jövőről azonban már ekkor világosan beszél: „Nyíltan megmondjuk: [...] egy egész nemzedék feladata. [...] Az ifjúság nem magától lép erre az útra. [...] jó vezetők alatt éppen fordítva: mindig kész volt a jó forradalmának avant-garde-jává válni. Az ifjúságon keresztül lehetett azt a sok jót bevinni a történelembe, amire a felnőttek rutinélete már nem volt befogadóképes.”¹⁰

1982-ben a *Kultúra és Közösség* című lapban immár nyilvánosan, újabb nagyszabású cikkben elemezte a hazai egyházzene helyzetét a közelmúltban és a jelenben, a tőle megszokott pontos és kendőzetlenül őszinte fogalmazással, értékelve akkorra már jelképpé emelkedett, de részben még élő személyek munkásságát is.¹¹ Az utóbb a *Vigília* és a *Singende Kirche* folyóiratban is megjelent tényfeltáró írás nem könnyítette meg a párbeszédet az egyházzene megújításáról, mely a személyes tanúk szerint addig is jelentős nézetkülönbséggel és éles hangnemű vitákkal folyt.¹² Dobszay Lászlónak tehát le kellett vonnia a tanulságot: „A legtöbb nehézség oka ma nem objektív tényező [...]. Amíg az egyházakban a liturgiailag, művészileg egyaránt megfelelő egyházzene presztízse nem áll helyre, a zenész nem sokat tehet.”¹³ Bibóval együtt vallotta, hogy „a történelemben minden törekvés annyit ér, amennyire megtalálja a technikáit, az intézményeit.”¹⁴ Tudta, hogy gondoskodnia kell utódjairól, „hogy ne szűnjék meg a jó ügy gyakorlata azután, hogy ő eltávozik, és így az egymást követő [...] munkások kiterjesztik ezt a folyamatosságot évszázadokra.”¹⁵

Így 1988-ban, amikor a politikai enyhülést érzékelve alkalmasnak látta az időt, saját elképzelése szerint maga kezdeményezte a felsőfokú egyházzenei képzés újraindítását a Zeneakadémián. Számos írásában nyilvánosan is részletesen kifejtette koncepcióját.¹⁶ Elképzeléseivel nemcsak a hazai oktatási hagyománytól

¹⁰ Uo. 333, 343.

¹¹ DOBSZAY László: „Jelenkori művelődési áramlatok — a hazai egyházzene tükrében”, *Kultúra és közösség* IX (1982) 1–2. szám, 64–86.

¹² DOBSZAY László: „Válságok, reformok a XX. századi egyházzeneben”, *Vigília* II (1984) 2. szám 130–133, 3. szám, 162–166; Uő: „Krisen und Reformen in der Kirchenmusik des 20. Jahrhunderts in Ungarn”, *Singende Kirche* 31 (1984) 4. szám, 171–175.

¹³ DOBSZAY László: „A Liszt Ferenc Zeneakadémia egyházzenei oktatásának filozófiája”, in: KOVÁCS Andrea (szerk.): *Dobszay László válogatott írásai 1995–2010*, II. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest 2010. 630–632, itt: 631.

¹⁴ DOBSZAY László: „Köszöntő a Magyar Egyházzenei Társaság IV. kongresszusán”, *Magyar Egyházzene* VI (1998/1999) 462–463, itt: 463.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Ld. többek között DOBSZAY László: „Egyházzeneoktatás a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen”, *Magyar Egyházzene* IX (2001/2002) 89–92; Uő: „A tanszak gyakor és ma”, in:

és a napi istentiszteleti gyakorlattól tért el, hanem tudatosan vállalt jelentős hangsúlyeltolódásokat a háború óta megszakítás nélkül működő nyugati egyházzenei felsőoktatáshoz képest is. Erről már 1975-ben így nyilatkozott: „Lehet, hogy ez, mint minden igazi reformmozgalom [...], eleinte vállalandó elszigeteltséggel jár, de egy adott pillanatban [...] tanúságát felfogják mások is. Addig pedig azzal a nagyobb közösséggel kell vigasztalnunk magunkat, amit az *Ecclesia aeterna*-val és a tennivalónk mércéjével választott sokszázados egyházi gyakorlattal való harmóniánk jelent.”¹⁷

Az alapelvekhez való hűség mellett azonban a kivitelezésben gyakorlatias volt. 1994-ben írta a Zsoltár folyóiratban: „a [...] csak nemrég megindult egyházzene tanszak munkáját nem tartom tökéletesnek, programját, felépítését nem vélem véglegesnek, fejlesztésén közös töprengéssel, sok-sok munkával folyamatosan kell javítanunk.”¹⁸ Hogy ezt valóban így is gondolta, azt az irányításával eltelt évtized alatt az oktatásban tett számos kiigazítás tanúsította. Amikor kora miatt át kellett adnia a tanszék irányítását, utódainak munkáját folyamatosan segítette, mindig tiszteletben tartva jogkörüket és felelősségüket.

Az egyházzene jövőjéről és ebben saját szerepéről a 2007-es rádióinterjúban ekként nyilatkozott: „[...] bizalommal tölt el, hogy először meg kell halni. [...] Hogy tudtam-e az Egyháznak és az egyházzeneének valamit adni, csak a halálom után fog eldőlni, amikor a dolog megszabadul az én személyemtől. A személy nem fontos, a dolog fontos, a személyt le kell vágni a dologról.”¹⁹

A Tanár úr latin nyelv — ezen belül is a liturgikus latin nyelv — iránt való elkötelezettsége mindig is ismert volt a gregorián zene kapcsán, de hogy milyen szinten értette is ő ennek a nyelvnek a lelkét, az igazából akkor derült ki számunkra, amikor a tanszéken az indulás utáni első évben még ő tanította nekünk a latint. Ahogy növekedett a hallgatók, az évfolyamok és a tanórák száma, a tárgy tanítását átadta fiatalabb kollégáknak. Következik a tanszék egykori latintanára, Madas Edit, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, kutatócsoport-vezető.

Madás Edit: Dobszay László és a liturgikus latin nyelv

Mezey László halála után az általa létrehozott Fragmenta codicum Kutatócsoport sok segítséget kapott Szendrei Jankától és Dobszay Lászlótól a notált liturgikus kódex-töredékek feldolgozásában. Amikor Dobszay tanár úr egy ilyen alkalommal megkérdezte tőlem, hogy nem lenne-e kedvem latinórákat tartani az új egyházzenei szakon, örömmel mondtam igent. Különleges ajándéknak

KOVÁCS Andrea (szerk.): *Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest 2012. 479–481.

¹⁷ DOBSZAY: *Az egyházzene mai problémáiról*, 346.

¹⁸ DOBSZAY László: „A felsőfokú egyházzene oktatásról [sic] (Válasz Gárdonyi Zsolt cikkére)”, *Zsoltár I* (1994) 2. szám, 14–17, itt: 14.

¹⁹ *Ami bizalommal tölt el, 337.*